

STEG-FÖR-STEG

En pilotstudie av ett familjeinriktat program för att förebygga problem med alkohol och andra droger hos ungdomar

**Eva Skärstrand
Jörgen Larsson
Sven Andréasson**

April 2004

RAPPORT NR 26

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SIDNR.

FÖRORD

SAMMANFATTNING

1

BAKGRUND

2

Strengthening Families Program

2

STEG-FÖR-STEG

2

SYFTE

3

METOD

3

Förberedelse och materialframtagning

3

Telefonintervjuer med föräldrar till barn i årskurs sex

3

Urval av målgrupp

4

Föräldravärkning

4

Värkning av ledare

4

Utbildning av ledare och lärare

4

Intervention

5

Datansamling

5

RESULTAT

5

Deltagare

5

Närvaro

6

Kursutvärderingar

6

Fokusgruppsintervju med föräldrar

9

Checklistor för ledare & lärare

12

Återträffar med ledare & lärare

12

Revideringar

12

DISKUSSION

12

SLUTSATS

14

REFERENSER

15

TABELLER

16

BILAGOR

FÖRTECKNING ÖVER TIDIGARE UTGIVNA

RAPPORTER FRÅN STAD-PROJEKTET

FÖRORD

STAD-projektet (Stockholm förebygger alkohol- och drogproblem) är ett tioårigt projekt vars uppdrag är att identifiera, tillämpa och utvärdera lovande metoder för prevention inom alkohol- och narkotikaområdet. Projektet tillkom 1995 efter en översyn av missbruksvården i Stockholms län, där Landstinget och Stockholms kommun gemensamt beslöt att göra en mer långsiktig satsning på metodutveckling. Projektområdet består av Stockholms kommun.

Den alkohol- och drogpolitiska situationen i Sverige på 2000-talet kräver att nya metoder för prevention utvecklas. Den tilltagande globaliseringen och Sveriges EU-medlemskap begränsar på en rad viktiga punkter statens möjligheter att föra en tillgänglighetsbegränsande politik. Samtidigt talar allt mer av den internationella forskningen för att det är just på tillgänglighetsområdet som de största framgångarna uppnåtts. Detta understryker behovet av att i lokalsamhället utveckla nya metoder där insatser för att påverka såväl efterfrågan som tillgänglighet vävs samman i nya former för samhällsbaserad prevention.

STAD-projektet arbetar inom tre områden: tidig upptäckt av alkoholproblem och rådgivning inom sjukvården, ansvarsfull alkoholservering på restauranger och förebyggande insatser på ungdomsområdet. Som gemensam nämnare för projektet betonas lokal mobilisering, men också lokalt policyarbete.

Även för utvärderingen av samhällsbaserad prevention krävs metodutveckling. Såväl kvantitativa som kvalitativa metoder behövs, där både processer och effekter följs. Några intressanta frågeställningar är: Hur ser konsumtionsmönstren ut i olika delar av befolkningen? När de preventiva insatserna fram till målgrupperna? Var får tonåringar tag i alkohol och narkotika? Vad tycker läkare och sjuksköterskor om screening för alkoholproblem? Hur mäter man förändringar i våld på restauranger? Kunskapsluckorna är många. I en serie av rapporter kommer vi från STAD-projektet belysa dessa och en rad andra frågor.

I den här rapporten ställs frågan:

Kan man kulturanpassa ett amerikanskt familjeprogram så att det fungerar i Sverige?

SAMMANFATTNING

Bakgrund: Oron över ungdomars drickande är idag stor. Den ANT-undervisning som hittills bedrivits har inte haft några större effekter. Forskningen visar att bättre resultat uppnås när föräldrar involveras. Det amerikanska familjeprogrammet Strengthening Families Program (SFP) har erhållit goda effekter vad gäller att uppskjuta ungdomars alkoholdebut. STAD-projektet har gjort en kulturanpassad svensk version av SFP som heter STEG-FÖR-STEG och som nu har pilottestats i två skolor.

Syftet med pilotstudien är att testa hur en kulturanpassad version av ett amerikanskt familjeprogram fungerar i Sverige, samt att förtesta materialet i syfte att genomföra eventuella förändringar inför huvudstudien.

Metod: Som målgrupp för pilotstudien valdes elever i årskurs sex och deras föräldrar. Två Stockholmsskolor deltog med vardera en sjätteklass. Utvärderingsinstrumenten har bestått av kursutvärderingar, fokusgruppsintervju, telefonintervjuer och checklistor.

Resultatet tyder på att både föräldrar och ungdomar mottagit programmet positivt. Föräldradeltagandet har varit relativt högt, speciellt i del ett (steg 1 –7) av programmet. Där var 53 % av barnen representerade av minst en deltagande förälder. Drygt hälften av föräldrarna (51 %) var närvarande vid minst sex av de sju stegen i del ett av STEG-FÖR-STEG.

Slutsats: Med vissa omarbetningar är det möjligt att kulturanpassa ett amerikanskt familjeprogram till svenska förhållanden. I den här pilotstudien har programformatet förändrats, en del moment har kortats ned eller utgått, samt språkbruket har i vissa fall ”mildrats”. Pilotstudiens resultat ligger till grund för de revideringar som gjorts inför huvudstudien där 19 skolor ingår.

BAKGRUND

Ungdomars alkohol- och droganvändning är oroande. I skolans läroplan finns inskrivet att skolan är skyldig att bedriva ANT-undervisning, men den undervisning som hittills funnits har inte visat några större effekter. Däremot talar den internationella forskningen för att om man inriktar sig på föräldrar uppnås bättre effekt. Man vet att familjestrukturen och interaktionen i familjen samt föräldrars attityder till ungdomar och alkohol inverkar på hur ungdomars alkoholvanor utvecklas (Ferrer-Wreder, Koutakis & Stattin, 2002). Mest lovande är de preventiva insatser som bygger på att minska eller dämpa kända riskfaktorer samt att understödja eller öka de skyddande faktorerna (Hawkins, Catalano & Miller, 1992).

I en Cochrane-review över all skolbaserad preventionsforskning, lyfter Foxcroft (2003) särskilt fram det amerikanska familjeprogrammet, the Strengthening Families Program (SFP). Detta program har bedömts som föredömligt av U.S. Department of Education (DOE) och det rekommenderas av the Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention (OJJDP) i USA (National Institute on Drug Abuse, 1997). SFP har i en jämförande studie med ett annat amerikanskt program, Preparing for the Drug Free Years Program (PDFY), visat på mycket goda resultat vid en 4-årsuppföljning vad gäller alkoholdebuten och alkoholvanor (Spath, Redmond & Shin, 2001). Jämfört med eleverna i kontrollgrupperna, har eleverna i interventionsgrupperna 40 % mindre alkoholkonsumtion, 35 % färre som börjat röka och 56 % färre som prövat marijuana.

Strengthening Families Program

Strengthening Families Program utvecklades av Karol Kumpfer vid Utah University 1983 (Kumpfer, K.L., DeMarsh, J.P., & Child, W., 1989). Det ursprungliga SFP var ett familjeprogram som riktade sig till högriskbarn i åldern sex till tolv år och deras föräldrar. Det tog fasta på kända skydds- och riskfaktorer. Programdesignen bestod av 14 möten där barnen och föräldrarna träffades separat under den första timmen för att sedan gå ihop den andra timmen för en familjeträff. Man testade även olika design; en där enbart barnen deltog, en med endast föräldrarna och en som hade hela familjeprogrammet. De bästa resultaten nåddes med den design där man hade hela familjekomponenten med. Det ursprungliga SFP har utnämnts av Center for Substance Abuse Prevention (CSAP) som ett modellprogram.

1992 fick Iowa State University pengar för att testa SFP i en mer generell befolkning. Programmet omarbetades då av Virginia Molgaard i samarbete med Karol Kumpfer för att passa en mer allmän befolkningsgrupp. Den nya versionen kom att bestå av ett program med tolv träffar för ungdomar och föräldrar uppdelat på samma sätt som det ursprungliga, med en timme separat för ungdomar och föräldrar följt av en gemensam familjetimme. Det nya programmet riktade sig till något äldre barn, mellan 10-14 år och man kallade det Iowa Strengthening Program (ISFP). Programmet testades med mycket goda resultat i över 400 familjer. Man har under senare år anpassat programmet till olika etniska grupper och det kallas nu återigen för The Strengthening Families Program, men med underrubriken For Parents and Youth 10-14.

STEG-FÖR-STEG

STAD-projektet har nu översatt, kulturanpassat och utvecklat en svensk version av SFP med namnet STEG-FÖR-STEG som har testats i en pilotstudie i två skolor i Stockholm. STEG-FÖR-STEG är ett strukturerat kunskapsbaserat program som bygger på kända risk- och

skyddsfaktorer. Varje träff har ett tema med utgångspunkt från att reducera någon eller några av dessa riskfaktorer eller att stärka de skyddande faktorerna. Se bilaga 1 och 2.

Programmet består dels av en ungdomsdel, som sker på dagtid, en gång per vecka i skolan, samt en föräldradel på kvällstid, också den en gång i veckan och i skolans lokaler. Under den första terminen (årskurs sex i pilotstudien) har eleverna sex dubbellektioner på dagtid samt en familjekväll för de elever som har föräldrar i programmet. Den andra terminen (årskurs sju i pilotstudien) har eleverna fyra dubbellektioner på dagtid samt en familjekväll, också här endast för elever med föräldrar i programmet. Ungdomsdelen handhas av klassläraren med assistans av en ledare. Ledaren sköter också föräldraträffarna på kvällstid. Föräldrarna träffas sex gånger under den första terminen samt fyra gånger den andra. Varje träff är två timmar lång och varje termin avslutas med en familjekväll, där även eleverna är närvarande. Till grund för föräldraträffarna finns videofilmer som styr den första timmen i varje sammankomst. Videofilmerna åtföljs av en timme med fördjupad diskussion.

SYFTE

Syftet med pilotstudien är tvåfaldigt.

1. Att testa hur en kulturanpassad version av ett amerikanskt familjeprogram fungerar i Sverige.
2. Att förtesta materialet i syfte att genomföra eventuella förändringar inför huvudstudien.

METOD

Förberedelse och materialframtagning

Inför planeringen av programmet deltog de båda projektledarna först i en tvådagars utbildning av Strengthening Families Program i USA. Därefter började översättning och kulturanpassning av programmet till svenska förhållanden. I en förberedande fas bildades två olika referensgrupper, dels en vetenskaplig grupp med forskare och dels en lärargrupp. Dessa båda grupper bidrog med värdefulla synpunkter och förslag på programmets upplägg och material samt kulturanpassning. Inför pilotstudien har sammanlagt elva videofilmer producerats samt två manualer; en för ledare och en för lärare. Projektledarna deltog i ytterligare en kurs i USA: Training of Trainers, arrangerad av Iowa State University, för att kunna lära ut programmet till andra ledare.

Telefonintervjuer med föräldrar till barn i årskurs sex

För att undersöka intresset bland föräldrar att delta i en föräldrautbildning som STEG-FÖR-STEAG, samt att identifiera faktorer som skulle hindra dem från att delta, genomfördes en telefonintervjuundersökning. Ett 20-tal slumpvis utvalda föräldrar till elever i årskurs sex i en skola norr om Stockholm kontaktades. Telefonintervjuerna föregicks av ett informationspapper till föräldrarna om att intervjuerna skulle äga rum. Sjuttion föräldrar (85 %) svarade att de tyckte programmet verkade intressant och tio av dem (59 %) kunde tänka sig att själva delta. De flesta önskade sig ökad kunskap om hur de skulle upptäcka att deras barn använde tobak/alkohol/droger. Många nämnde också att de ville få kontakt med

andra föräldrar för att diskutera gemensamma förhållningssätt. De sju föräldrar (41 %) som inte kunde tänka sig att delta i programmet, uppgav tidsbrist som det främsta skälet. Sju träffar ansågs av några vara för mycket att binda upp sig för. En förälder påpekade att när han väl var hemma ville han tillbringa tiden med sina barn. Samtliga svarade nej på frågan om någonting kunde göras för att underlätta ett deltagande som t.ex. barnpassning eller måltider i samband med träffarna. Tre av de 20 intervjuade tyckte inte att STEG-FÖR-STEG verkade intressant. Anledningarna till detta var att man ansåg att problemet inte var aktuellt för deras familj, samt att tidsbrist gjorde att man hellre prioriterade att vara med sina barn på kvällarna, än att gå en utbildning. De föräldrar som inte tyckte att programmet verkade intressant var samtliga föräldrar till pojkar (tre stycken). Intresset för att själv delta i programmet var större bland föräldrar till flickor (sju stycken). Majoriteten av de intervjuade föräldrarna var kvinnor (70 %).

Urval av målgrupp

Som målgrupp för studien valdes elever i årskurs sex samt deras föräldrar. För pilotstudien utsågs två Stockholmskolor, båda i innerstaden. En sjätteklass i vardera skolan samt deras föräldrar och klasslärare valdes till att testa programmet.

Föräldravärkning

Föräldrarna värvades via föräldramöten. Projektledaren från STAD fick ca 30 minuter på ett ordinarie föräldramöte för att informera om programmet och studien. Anmälningslistor skickades runt. För att nå de föräldrar som inte kom till mötet skickades ett informationsbrev, med tillhörande anmälningstalong, till samtliga föräldrar i klassen. Se bilaga 4.

I skola A kom 18 föräldrar till föräldramötet och alla anmälde sig att delta i STEG-FÖR-STEG. Under programmets gång tillkom några föräldrar och som mest var man 22 deltagare. I skola B kom elva föräldrar till föräldramötet och samtliga anmälde sig. Även här slutade man med en större grupp än man hade börjat med, 15 stycken.

Värkning av ledare

Till ledare för pilotstudien behövdes några som utöver att leda föräldrarna på kvällstid, också kunde gå in på dagtid i skolan och assistera läraren. Projektledarna kom då i kontakt med ett par pensionerade rektorer som var intresserade av att delta och de rekommenderade i sin tur ytterligare en pensionerad skolledare. Därtill värvades en praktikant inom folkhälsovetenskap samt en person med vana att leda grupper.

Utbildning av ledare och lärare

För den första delen av STEG-FÖR-STEG (steg 1 – 7) utbildades fem ledare och två lärare under två dagar. Den andra delen (steg 8 –12) föregicks även den av en tvådagars utbildning. Utbildningarna genomfördes av de två projektledarna från STAD.

Intervention

STEG-FÖR-STEG startade på vårterminen 2002 då eleverna gick i årskurs sex.

Undervisningen var schemalagd till tisdagar i skola A respektive måndagar i skola B under sju veckor, med ett uppehåll för påsklovet. Föräldrarna träffades samma kväll som deras barn haft STEG-FÖR-STEG på dagen i skolan. De båda föräldragrupperna leddes av två ledare var. I skola A av en kvinna och en man, båda pensionerade rektorer. I skola B av två kvinnor, där den ena var pensionerad skolledare och den andra en praktikant. Ledarna deltog även i elevundervisningen. Detta skedde på olika sätt i de två skolorna. I skola A delades klassen upp på så sätt att de två ledarna hade hand om de elever vars föräldrar deltog i STEG-FÖR-STEG på kvällstid, medan läraren tog om hand om övriga elever. I skola B skötte klassläraren det mesta av undervisningen med viss assistans av ledarna.

Del två (steg 8 – 12) av interventionen skedde under fem veckor på höstterminen 2002 när eleverna gick i årskurs sju. Samma lärare och ledare deltog med ett undantag för ledaren i skola B som var praktikant, hon ersattes av en kvinna med erfarenhet av att leda grupper och som också hade utbildats för STEG-FÖR-STEG.

Datinsamling

Datinsamlingen har skett genom enkäter (kursutvärderingar) till elever och föräldrar, fokusgruppsintervju med föräldrar, checklistor för ledare och lärare samt återträffar med ledare och lärare under programmets gång.

RESULTAT

Deltagare

Sammanlagt deltog 51 elever och 37 föräldrar i del ett av programmet. Av eleverna var 53 % representerade av minst en förälder som deltog i STEG-FÖR-STEG. I del två deltog 54 elever och 23 föräldrar, här var 33 % av eleverna representerade av deltagande föräldrar. Se tabell 1.

Tabell 1

Skola	Elever (antal)		Föräldrar (antal)	
	Del ett (åk 6)	Del två (åk 7)	Del ett (åk 6)	Del två (åk 7)
Skola A	27 (17 pojkar, 10 flickor)	28 (19 pojkar, 9 flickor)	22 (8 män, 14 kvinnor) 16 barn repr. (59 %)	11 (3 män, 8 kvinnor) 9 barn repr. (32 %)
Skola B	24 (15 pojkar, 9 flickor)	26 (15 pojkar, 11 flickor)	15 (7 män, 8 kvinnor) 11 barn repr. (46 %)	12 (6 män, 6 kvinnor) 9 barn repr. (35 %)
Totalt	51 (32 pojkar, 19 flickor)	54 (34 pojkar, 20 flickor)	37 (15 män, 22 kvinnor) 27 barn repr. (53 %)	23 (9 män, 14 kvinnor) 18 barn repr. (33 %)

Av deltagarna var 60 % mammor och 40 % pappor i både del ett och två av STEG-FÖR-STEG. I båda klasserna var pojkarna överrepresenterade. I årskurs sex var det i skola A 68 %

pojkar och 32 % flickor, i skola B 57 % pojkar och 42 % flickor. I föräldragrupperna deltog fler föräldrar till pojkar än till flickor. I skola A (åk 6) deltog tio ”pojkföräldrar” och sex ”flickföräldrar” och i skola B (åk 6) deltog nio ”pojkföräldrar” och två ”flickföräldrar”. I åk 7 var det sju ”pojkföräldrar” och två ”flickföräldrar” i vardera skolan.

Närvaro (dos)

Närvaro föräldrar, del ett (steg 1 –7)

I båda skolorna deltog hälften av föräldrarna, 19 stycken (51 %) i minst sex av de sju stegen. I skola B gick elva av de 15 föräldrarna (73 %) i minst sex steg. Se tabell 2.

Tabell 2

Skola	Ett steg	Två steg	Tre steg	Fyra steg	Fem steg	Sex steg	Sju steg
Skola A (n= 22)			1	3	10	7	1
Skola B (n=15)	1			1	2	6	5
Totalt (n=37)	1		1	4	12	13	6

I några fall deltog båda föräldrarna, de kunde också välja att alternera sitt deltagande. I dosberäkningen har enbart tagits hänsyn till att en av föräldrarna deltagit.

Närvaro föräldrar, del två (steg 8 – 12)

I skola A deltog endast hälften av de föräldrar som deltagit i del ett av STEG-FÖR-STEG, medan skola B tappade 20 % av föräldrarna. Av de totalt fem stegen deltog 44 % i minst fyra steg. Se tabell 3.

Tabell 3

Skola	Ett steg	Två steg	Tre steg	Fyra steg	Fem steg
Skola A (n=11)	2	1	5	2	1
Skola B (n=12)	2	1	2	3	4
Totalt (n=23)	4	2	7	5	5

Kursutvärderingar

Kursutvärderingar delades ut till föräldrarna på Familjekvällen efter del ett av STEG-FÖR-STEG. Föräldrarna fick sedan fylla i sin enkät hemma och skicka in den till utvärderaren i ett förfrankerat kuvert. En påminnelse gick ut. Ungdomarna fyllde i sina kursutvärderingar på lektionstid i skolan. Se bilaga 6 & 7.

Efter del två av programmet skickades föräldraenkäterna hem med ett förfrankerat svarskuvert. Även denna gång skickades en påminnelse ut efter ett par veckor. Ungdomarna fyllde i sina enkäter i skolan. Se bilaga 8 & 9.

Del ett - Föräldrar

Samtliga svar redovisas i tabell 4 – 8.

Totalt svarade 24 föräldrar av 36 på kursutvärderingen, vilket utgjorde en svarsfrekvens på 67 %.

En majoritet (74 %) av föräldrarna tyckte att STEG-FÖR-STEG som helhet var ”mycket bra” eller ”bra”. Se tabell 4.

På frågan om man trodde sig ha nytta av STEG-FÖR-STEG, svarade 87 % ”ja, absolut” eller ”ja, förmodligen”. Se tabell 7.

Kursens längd tyckte de allra flesta (91 %) var lagom. Se tabell 8.

De flesta, 21 stycken (91 %) ville gå en fortsättning på kursen.

Öppna kommentarer från föräldrarna

På frågan om vad som var det bästa med STEG-FÖR-STEG svarade föräldrarna att det var erfarenhetsutbytet med de andra föräldrarna, att knyta kontakter och bilda nätverk. STEG-FÖR-STEG har tagit upp bra frågeställningar och relevanta problem och programmet har givit konkreta förslag på lösningar, det har öppnat upp för diskussion hemma. Det var bra att barnen gick parallellt och STEG-FÖR-STEG väcker delvis nya tankar.

En del situationer kändes orealistiska, de riktade sig till föräldrar med äldre barn, tyckte några. Som mindre bra betecknades också av en del, ”Jag-budskap” och ”Poängkort”. Många var negativa till ”Påföljder för små problem”.

En del saknade mer konkret information om ANT och farorna kring det. Man ville också ha mer tid för diskussion och mer tid tillsammans med barnen, eller mer koppling mellan barn och föräldraundervisningen.

Filmerna uppfattades i huvudsak positivt, de utgjorde ett bra underlag för diskussionerna. En del avsnitt kunde dock upplevas som övertydliga och en del skådespelare som dåliga. Att filmen styrde tiden kändes för de flesta som bra och nödvändigt.

En del övningsuppgifter kändes inte aktuella, medan andra stimulerade till samtalsämnen hemma. Tiden kunde ibland kännas för kort för övningsuppgifterna.

Det var bra att ledarna kom "utifrån" och att de hade erfarenhet.

Del två – Föräldrar

Samtliga svar redovisas i tabell 9 – 11.

Svarsfrekvensen på kursutvärderingen för del två var 65 % (15 av totalt 23 föräldrar).

För del två som helhet, bedömde 73 % att det var mycket bra eller bra. Se tabell 9.

Åttio procent skulle rekommendera STEG-FÖR-STEG till andra föräldrar. Se tabell 10.

De flesta (69 %) tyckte att kurslängden för del två var lagom, 8 % tyckte att den för lång och 23 % att den var för kort. Se tabell 11.

Del ett - Ungdomar

Samtliga svar redovisas i tabell 12 – 20.

Svarsfrekvensen på kursutvärderingen för del ett var 63 %. Antal svarande ungdomar var 32 av totalt 51.

I tabell 12 – 17 visas vad ungdomarna tyckte om varje steg. Framtidskartan i steg 1 samt kompistryck i steg 5 uppskattades mest medan steg 2 som handlade om hur det är att vara förälder respektive barn inte var lika populärt.

På frågan *Tror du att du kommer att ha nytta av det du lärt dig i STEG-FÖR-STEGET?* svarade 50 % ja, 23 % nej och 27 % hade ingen åsikt. Se tabell 18.

Vid en analys av enbart de elever som hade föräldrar som deltog i programmet, blev det en skillnad i uppfattningen av nyttan med STEG-FÖR-STEGET. Dessa elever bedömde programmet mer positivt och 76 % tyckte att de hade nytta av programmet, medan 12 % svarade nej och 12 % inte hade någon åsikt. Se tabell 19.

Öppna kommentarer från ungdomarna

Tror du att du kommer att ha nytta av det du lärt dig i STEG-FÖR-STEGET?

”Jag kommer att kunna uttrycka min åsikt bättre.”

”På flera sätt och i olika sammanhang. Dessutom så fick man lära känna sina klasskompisar bättre och så har man lärt sig samarbeta bättre.”

”Lärt sig visa respekt för andra och att hantera olika situationer.”

”Jag vet inte, kanske.”

”Jag har lärt mig hur man står emot kompistryck på lättare sätt.”

Vad tyckte du var det roligaste med STEG-FÖR-STEGET?

”Att vi barn lärde oss att arbeta tillsammans, vilket vi annars inte brukar kunna.”

”Att diskutera i grupp och familjekvällen.”

”Inget var väl roligt egentligen, tycker jag.”

”Att hantera kompistryck.”

”Att man slapp andra lektioner. Att vi gjorde massa övningar som rör oss.”

Vad tyckte du var det tråkigaste med STEG-FÖR-STEGET?

”Det var nog allting vi var tvungna att skriva varje gång.”

”Steget Kompistryck.”

”Att det togs bort sovmorgonen på tisdagar.”

”Inget.”

”Allt, typ.”

Del två – Ungdomar

Samtliga svar redovisas i tabell 21 – 26.

Svarsfrekvensen på kursutvärderingen var 93 % (50 av 54 elever).

Det som ungdomarna tyckte var bäst i del två var steg 10 som handlade om ANT och steg 9 om stress och kompistryck. Se tabell 22 - 23.

I del två av programmet blev det ingen skillnad i svaret på frågan *Tror du att du kommer att ha nytta av det du lärt dig i STEG-FÖR-STEG?* mellan de elever som hade föräldrar som deltog i STEG-FÖR-STEG och de elever vars föräldrar ej deltog. Se tabell 26.

Fokusgruppsintervju med föräldrar

Efter att de sju första stegen avverkats inbjöds föräldrarna i de båda skolorna att delta i två fokusgruppsintervjuer. Från Skola B kom fem föräldrar (fyra kvinnor och en man). Gruppintervjun med föräldrar från Skola A blev inställd då endast en förälder kom.

Fokusgruppsintervjun skedde i STAD-projektets lokaler och den leddes av en intervjuledare samt en bisittare. Intervjun spelades in på band med de medverkandes godkännande. Frågorna ställdes efter en intervjuguide. Se bilaga 5.

Vad var det som gjorde att ni blev intresserade av att medverka i STEG-FÖR-STEG?

Det som gjorde föräldrarna intresserade av att delta i STEG-FÖR-STEG, var att ämnet kändes angeläget och att det gav en möjlighet att få tips om hur man kan hantera problem som kan uppstå när ungdomarna kommer i tonåren. Det kändes också positivt att ha blivit utvald till pilotprojektet. En annan viktig faktor var att lära känna de andra föräldrarna, för en mamma var det den avgörande faktorn.

Hur ska man få med fler föräldrar?

Någon tyckte att det skulle vara obligatoriskt med STEG-FÖR-STEG, men det opponerade sig de övriga föräldrarna emot: "det måste vara frivilligt", "tiden är så dyrbar". Ett sätt att motivera fler föräldrar skulle kunna vara genom barnen, kanske ordna en gemensam middag eller fest och locka med en trevlig samvaro, ungefär som Familjekvällen i Steg 7.

Är årskurs 6 rätt tidpunkt att börja med STEG-FÖR-STEG?

En mamma tyckte att det kändes för tidigt, för henne var det helt okänt med utekvällar och helger. De andra tyckte dock att det är bra att vara ute i god tid och få en beredskap innan problemen kommer. En av mammorna hade erfarenhet av att när problemen väl kommer så går det väldigt fort. Hon skulle ha haft glädje av en sådan här kurs när hennes äldsta dotter var i den åldern. Ungdomar mognar olika fort, påpekade någon.

Kändes tiden på måndagskvällarna bra?

Det var alla överens om att det gjorde. "Jag tyckte att det var trevliga måndagar, det var mysigt att gå och träffas...man får separationsångest efter den 29:e", sa en mamma. Det var

rätt tid på året också tyckte gruppen, en "mittenperiod" (mars-maj) när man inte hade så många andra åtaganden

Kändes gruppstorleken lagom?

Gruppstorleken på elva personer, kändes enligt föräldrarna bra. "Det är lättare att diskutera om man inte är för många i gruppen, särskilt när det handlar om lite känsligare ämnen, som det kan bli vid sådan här träffar."

Vad tyckte ni om familjekvällen?

Familjekvällen, den sista träffen på kursen, upplevdes av några föräldrar inte som en avslutning där allting knöts ihop, utan mer som en lite festligare träff, där även barnen deltog. Alla såg fram emot en fortsättning till hösten.

Har ni praktiserat något eller några av verktygen i STEG-FÖR-STEG?

Av de verktyg och övningar som lärdes ut i STEG-FÖR-STEG var det två som blev mer omdiskuterade än de övriga. Det gällde "Poängkort" och "Påföljder". Poängkort var det delade meningar om. En av de närvarande mammorna hade redan praktiserat ett liknande system med sina fyra barn i flera år. Hon berättade att barnen t.ex. kunde få poäng för att hjälpa till med städningen, poängen behövde inte bli pengar utan det kunde vara en biokväll tillsammans. Barnen kunde också samla ihop poäng till något större. De andra i gruppen menade att alla i familjen ska hjälpa till med hushållsarbetet utan att få någonting extra för det..."att man inte bygger upp hela systemet på det sättet, köpslående....hur mycket får jag för det?" En av de mammor som var negativ till poängkort, blev lite kluven i sin uppfattning sedan hon hört om de positiva erfarenheterna.

Det nästan alla i gruppen var emot, gällde påföljder för mindre problem, t.ex. att om barnet inte diskade skulle han eller hon dessutom få städa badkaret. "Hela hushållsarbetet blev en plåga för alla...det är tråkigt som det är ändå, men nu ska vi riktigt plantera in i våra barn att det är pest att diska".

En pappa tyckte att Steg 5: "Lyssna och förstå", var den övning som han haft mest nytta av. "Man är väldigt snabb och har bra lösningar, istället för att sätta sig in i vad problemet är och hur dom känner". En av mammorna höll med "...man ska ha en klar uppfattning innan man kritiserar".

Någon ansåg att övningen "Behålla sitt lugn" var viktigast. Här invände dock en mamma och menade att filmerna och kursen förmedlade att "man inte ska brusa upp eller låta så arg och man skulle vara så väldigt neutral hela tiden...säg inte saker och bli inte arg. Men jag tycker att det tillhör väl att bli arg ibland så det bara dånar om det lika väl som att man blir väldigt glad lika många gånger och man kan skratta tills tårarna rinner". En mamma efterlyste strategier för hur man ska hantera sina känslor när man blir arg.

”Jag-budskapet” uppfattades som ett positivt verktyg. Fler av den sortens konkreta tips hur man handlar i vissa situationer önskades. Även checklistan ”Det här är jag bra på som förälder” uppskattades.

Vad tycker ni om filmerna?

Filmerna upplevdes som lite övertydliga ibland, men man tyckte att de utgjorde en bra start på diskussionerna. Upplägget med filmklockan som styr lektionen, tyckte de flesta var bra. "...men att den trots allt styr tempot i diskussionerna, annars kan det dra ut i evigheters evighet...jag tyckte det var rätt bra," som en mamma uttryckte det. ”Det var bra med de s.k. jämförelsefilmerna, där man får se samma scen utspelas på olika sätt. Det är också bra att få se och höra andra än sig själv, i olika scener ur vardagen, det ger mer distans till problemen att ha ett utifrånperspektiv”.

Vad har era barn sagt om sina aktiviteter på dagtid i STEG-FÖR-STEM?

Har ni pratat med era barn om vad de gjort på dagtid i STEG-FÖR-STEM? Är det viktigt med en koppling mellan ungdoms - och föräldraprogrammet? Hur kan denna koppling se ut?

Det har funnits en del kopplingar mellan ungdomarnas undervisning på dagtid i skolan och föräldrarnas kvällskurs. Kopplingen har förmedlats av ledarna som varit med på ungdomsträffarna. Det har bl.a. handlat om att visa upp ”Framtidskartor” där ungdomarna gjort collage av sina drömmar och mål. Föräldrarna har sedan fått gissa vilken ”Framtidskarta” som hans eller hennes barn har gjort.

Föräldrarna tyckte att det var bra att de och barnen gick kurs samtidigt, även om det inte var tillsammans kändes det som en gemenskap. "...barnen var medvetna om att vi också gick kursen på kvällarna som tillhörde skolan lite grann, det blir betydelsefullt för dom...". Barnen har varit ganska hemlighetsfulla med vad de gjort i skolan eller som en son uttryckte det "det här ska vi ju inte prata om utanför klassrummet förstår du, det är jättemhemligt...". Andra föräldrar har fått höra en del om vad barnen gjort, men inga detaljer, eftersom läraren poängterat att det som sades innanför klassrummets väggar skulle stanna där. Det var olika hur nyfikna barnen var på föräldrarnas program. En dotter väntade alltid uppe på kvällen för att få höra om vad föräldrarna gjort på kursen. Att barnen och föräldrarna haft separata kurser upplevdes som positivt, det blir lättare att prata då, både för barnen och för de vuxna.

Hur tycker ni att ledarna har fungerat? Är det bra med lite "mognare" ledare?

Gruppen tyckte att ledarna var bra, det upplevdes inte negativt att den ena ledaren var ung (24 år). Det som saknades hos ledarna var erfarenhet i att ha jobbat med ungdomsproblematik tidigare. "...de blev ju rätt ställda ibland, vi ville ha svar på våra frågor och då vände man sig till dom och dom visste ju inte heller...vi ville så mycket i gruppen och dom blev lite hårt åtgångna ibland". Någon tyckte att det saknades en beredskap för att hantera känsliga ämnen och konfliktsituationer. Det är viktigt att ledarna har förmåga att förmedla en trygg atmosfär där alla vågar prata. "...det var absolut inget fel på dom, de var jätteroliga och det har varit jättekul att lära känna de här ledarna, men man ska kanske tänka på det att man ska ha lite mer beredskap".

Checklistor för ledare & lärare

I den första delen av STEG-FÖR-STEG (steg 1 – 7) fick ledarna och lärarna fylla i en checklista efter varje steg. Se bilaga 1 och 2. I den andra delen (steg 8 –12) användes en loggbok i stället för checklistor. Checklistorna och loggböckerna utgjorde underlag för de återkommande träffarna med ledarna och lärarna som ägde rum under interventionstiden.

Återträffar med ledare & lärare

Ledarna och lärarna träffades tre respektive två gånger per termin. Då diskuterades gemensamma erfarenheter, eventuella problem med materialet eller annat som var relevant i sammanhanget. Utifrån dessa återträffar reviderades materialet på en del punkter.

Revideringar

Den största förändringen gentemot den amerikanska förlagan har varit programupplägget. I Strengthening Families Program träffas elever och föräldrar separat den första timmen för att sedan vara tillsammans under den andra timmen i en familjeträff. I STEG-FÖR-STEG sker elevundervisningen på dagtid medan föräldraträffarna ligger på kvällstid. Två familjekvällar finns inlagda som en avslutning på varje termin. Det finns olika länkar mellan eleverna och föräldrarna t.ex. i form av hemläxor eller ”spegling” där ledaren förmedlar till föräldrarna vad deras barn har gått igenom på dagtid i skolan.

I det pedagogiska materialet har språket ”mildrats” när det gäller sådana saker som t.ex. ”besträffningar”, här har i stället använts uttryck som ”påföljder” och ”sanktioner”. Vidare har en del förenklingar skett i bimatérialet till både ungdomsdelen och föräldradelen. I ungdomsdelen har dessutom en del s.k. ”Icebreakers” tagits bort. Det har handlat om övningar som inte varit direkt kopplade till ämnet utan varit mer avsedda till att få barnen att inte tröttna. Några moment har också lyfts bort på grund av tidsbrist. I den svenska studien har elevgrupperna varit större än i USA, men med samma antal ledare per grupp.

DISKUSSION

I denna pilotstudie av familjeprogrammet STEG-FÖR-STEG har syftet varit att se om det går att kulturanpassa ett amerikanskt familjeprogram till svenska förhållanden samt att pröva materialet i liten skala innan en större studie genomförs.

Efter att ha testat och utvärderat STEG-FÖR-STEG i två skolor tyder resultatet på att både föräldrar och ungdomar mottagit programmet positivt. Många föräldrar tyckte att det bästa med STEG-FÖR-STEG var att få utbyta sina erfarenheter med andra föräldrar samt att knyta kontakter och att bilda nätverk.

Föräldradeltagandet i programmet var relativt högt, speciellt i den första delen (steg 1 – 7). I del ett var 53 % av barnen representerade av minst en förälder i programmet medan det i del två sjönk till 33 %. Minskningen var störst i skola A som under den första terminen hade 22 deltagande föräldrar (59 % av barnen representerade) medan man under den andra terminen

endast hade 11 deltagare (32 % av barnen representerade). Vad som varit de bidragande orsakerna till den här minskningen är okänt och borde ha analyserats. I skola B däremot behöll man gruppen tämligen intakt mellan del ett och två; 15 deltagare (46 % av barnen representerade) under första terminen och 12 (35 % av barnen representerade) den andra. Flera av föräldrarna i skola B kände varandra sedan tidigare, då deras pojkar spelat fotboll tillsammans sedan årskurs ett.

Ungdomsdelen av STEG-FÖR-STEG riktade sig till samtliga elever i klassen. I båda skolorna var pojkarna överrepresenterade, även vad gäller de barn som hade föräldrar i programmet. Särskilt märktes detta i skola B, där det i åk 6 var nio ”pojkföräldrar” och två ”flickföräldrar”. Speciellt för denna föräldragrupp var att flera av dem hade söner som spelade fotboll tillsammans. Detta kan ha bidragit till att just den här föräldragruppen hölls mer intakt även i åk 7 än den i skola A. I telefonintervjun som genomfördes innan studien för att utröna intresset för att delta i en föräldrautbildning, visade föräldrar till flickor större intresse av att delta än föräldrar till pojkar, vilket resultatet från denna pilotstudie motsäger. Det är dock ett för litet material för att dra entydiga slutsatser.

I pilotstudien valdes till ledare tre pensionärer med erfarenhet från skolvärlden, en praktikant i folkhälsovetenskap samt en person med vana att leda grupper. Föräldrarna tyckte att det var bra med ledare som inte tillhörde skolan, men som ändå var förtrogna med miljön. Man uppskattade också att de var lite äldre och hade livserfarenhet. Ledarnas roller skilde sig åt i de båda skolorna, på så sätt att ledarna i skola A tog en mer aktiv roll i elevundervisningen än ledarna gjorde i skola B. Detta kan bero på att klassläraren i skola B ville ta det största ansvaret för undervisningen själv. I skola A däremot delades klassen så att ledarna tog ansvaret för de elever vars föräldrar deltog i STEG-FÖR-STEG och läraren tog resten av klassen. I båda skolorna förmedlades dock det som barnen hade gjort på dagtid i skolan till föräldrarna på kvällen. Dessa länkar mellan ungdomarna och föräldrarna verkade vara viktiga, men eleverna ville också ha information om vad föräldrarna gjort på sina träffar.

Den sista träffen på varje termin avslutades med en familjekväll. Då inbjöds de familjer som deltagit i programmet att komma till en festligare avslutning. Detta skulle kunna upplevas som orättvist av de elever vars föräldrar inte deltagit i STEG-FÖR-STEG. För att motverka det skulle klassläraren eller en förälder kunna arrangera en liknande sammankomst för den här gruppen elever och föräldrar.

Ett viktigt syfte med pilotstudien har varit att få information om hur utbildningsmaterialet fungerat. Här har checklistorna samt återträffarna för ledare och lärare bidragit med viktig information. Utifrån denna information har materialet förändrats på några punkter. En del av bimaterialet har strukits, några övningar har antingen tagits bort eller förenklats. I detta sammanhang har det varit värdefullt att ledarna och lärarna haft så stor pedagogisk erfarenhet. Även föräldrarnas åsikter som framkommit under fokusgruppsintervjun samt i kursutvärderingarna har bidragit till en del förändringar i materialet. Exempelvis har föräldrarna efterlyst mer ANT information. Det har därför lagts till mer sådan information i del två av programmet.

Den största kulturanpassningen av STEG-FÖR-STEG har gällt programupplägget med elevträffarna på dagtid och föräldraträffarna på kvällstid. I USA är det inte alltid skolan som utgjort arena för Strengthening Families Program, utan där kan det istället vara kyrkan eller socialtjänsten som står för utbildningen och då lämpar sig kvällstiden bättre. I Sverige var det

mer naturligt att utgå från skolan och därmed blev upplägget med elever på dagtid och föräldrar på kvällstid det bästa.

Pilotstudien har bidragit med värdefull information för programutvecklingen av STEG-FÖR-STEIG. Den har också utgjort en test inför huvudstudien som äger rum 2003.

SLUTSATS

Med vissa omarbetningar är det möjligt att kulturanpassa ett amerikanskt familjeprogram till svenska förhållanden. I den här pilotstudien har programformatet förändrats, en del moment har kortats ned eller utgått, samt språkbruket har i vissa fall ”mildrats”. Pilotstudiens resultat ligger till grund för de revideringar som gjorts inför huvudstudien där 19 skolor ingår.

* Ett stort tack till Helena Kallner som utförde telefonintervjuerna med föräldrar.

REFERENSER

- Ferrer-Wreder, L., Koutakis, N., & Stattin, H. (2002), Alkoholprevention i familjen. I Sven Andréasson (red.). *Den svenska supen i det nya Europa* (111-136). Statens folkhälsoinstitut, Rapportserie 2002:11, Förlagshuset Gothia, Stockholm.
- Foxcroft, D.R., Ireland, D., Lister-Sharp, D.J., Lowe, G., & Breen, R. (2003). Longer- term primary prevention for alcohol misuse in young people: a systematic review. *Addiction*, april 98:4, 397-411.
- Hawkins, J.D., Catalano, R.F., & Miller, J.Y. (1992), Risk and Protective Factors for Alcohol and Other Drug Problems in Adolescence and Early Adulthood: Implications for Substance Abuse Prevention. *Psychological Bulletin*, 112, 64-105.
- Kumpfer, K.L., DeMarsh, J.P., & Child, W. (1989). *Strengthening Families Program: Children's Skills Training Curriculum Manual, Parent Training Manual, Children's Skills Training Manual, and Family Skills Training Manual*. Salt Lake City, UT: University of Utah, Social Research Institute, Graduate School of Social Work.
- National Institute on Drug Abuse. 1997. *Preventing Drug Use Among Children and Adolescents: A Research-Based Guide*. NIH Publication No. 97 – 4212. Rockville, MD: National Institute on Drug Abuse.
- Spoth, L., Redmond, C., & Shin, C. (2001). Randomized Trial of Brief Family Interventions for General Populations: Adolescent Substance Use Outcomes 4 Years Following Baseline. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 69:4, 627-642.

TABELLER

Kursutvärderingar

Del 1 - Föräldrar

Vad tyckte du om STEG-FÖR-STEM som helhet?

Svarsalternativ: *mycket bra, bra, ganska bra, dåligt, mycket dåligt, ingen åsikt*

Tabell 4

	antal	%
mycket bra	6	25
bra	13	54
ganska bra	7	21
Totalt	24	100

Vad tyckte du generellt om övningsuppgifterna?

Svarsalternativ: *mycket bra, bra, ganska bra, dåliga, mycket dåliga, ingen åsikt*

Tabell 5

	antal	%
mycket bra	2	9
bra	9	39
ganska bra	9	39
dåliga	3	13
Totalt	23	100

Vad tyckte du generellt om filmerna?

Svarsalternativ: *mycket bra, bra, ganska bra, dåliga, mycket dåliga, ingen åsikt*

Tabell 6

	antal	%
mycket bra	1	4
bra	12	53
ganska bra	9	39
dåliga	1	4
Totalt	23	100

Tror du att du kommer att ha nytta av STEG-FÖR-STEM?

Svarsalternativ: *ja, absolut, ja, förmodligen, kanske, nej, knappast, nej, definitivt inte*

Tabell 7

	antal	%
ja, absolut	15	65
ja, förmodligen	5	22
kanske	3	13
Totalt	23	100

Vad tyckte du om kursens längd?

Svarsalternativ: lagom, för lång, för kort

Tabell 8

	antal	%
lagom	21	91
för lång	2	9
Totalt	23	100

Del 2 - Föräldrar

Vad tyckte du om STEG-FÖR-STEG, del 2, som helhet?

Svarsalternativ: mycket bra, bra, ganska bra, dåligt, mycket dåligt, ingen åsikt

Tabell 9

	antal	%
mycket bra	1	6
bra	10	67
ganska bra	4	27
Totalt	15	100

Skulle du rekommendera STEG-FÖR-STEG till andra föräldrar?

Svarsalternativ: ja, absolut, ja, förmodligen, kanske, nej, knappast, nej, definitivt inte

Tabell 10

	antal	%
ja, absolut	12	80
kanske	3	20
Totalt	15	100

Vad tyckte du om kursens längd (del 2)?

Svarsalternativ: lagom, för lång, för kort

Tabell 11

	antal	%
lagom	9	69
för lång	1	8
för kort	3	23
Totalt	13	100

Del 1 - Ungdomar

Vad tyckte du om STEG 1 som handlade om att göra en framtidskarta?

Svarsalternativ: *mycket bra, bra, ganska bra, dåligt, mycket dåligt, ingen åsikt, deltog ej*

Tabell 12

	antal	%
mycket bra	5	16
bra	11	34
ganska bra	10	31
dåligt	3	10
mycket dåligt	1	3
ingen åsikt	2	6
Totalt	32	100

Vad tyckte du om STEG 2 som handlade om hur det är att vara barn och förälder?

Svarsalternativ: *mycket bra, bra, ganska bra, dåligt, mycket dåligt, ingen åsikt, deltog ej*

Tabell 13

	antal	%
mycket bra	1	3
bra	9	29
ganska bra	11	36
dåligt	4	13
mycket dåligt	1	3
ingen åsikt	3	10
deltog ej	2	6
Totalt	31	100

Vad tyckte du om STEG 3 som handlade om att hantera stress?

Svarsalternativ: *mycket bra, bra, ganska bra, dåligt, mycket dåligt, ingen åsikt, deltog ej*

Tabell 14

	antal	%
mycket bra	6	19
bra	8	25
ganska bra	12	38
dåligt	2	6
mycket dåligt	2	6
deltog ej	2	6
Totalt	32	100

Vad tyckte du om STEG 4 som handlade om varför vi har regler?

Svarsalternativ: *mycket bra, bra, ganska bra, dåligt, mycket dåligt, ingen åsikt, deltog ej*

Tabell 15

	antal	%
mycket bra	1	3
bra	10	35
ganska bra	10	35
dåligt	1	3
mycket dåligt	2	7
ingen åsikt	4	14
deltog ej	1	3
Totalt	29	100

Vad tyckte du om STEG 5 & 6 som handlade om att hantera kompistryck ?

Svarsalternativ: *mycket bra, bra, ganska bra, dåligt, mycket dåligt, ingen åsikt, deltog ej*

Tabell 16

	antal	%
mycket bra	9	28
bra	6	19
ganska bra	11	34
dåligt	4	13
mycket dåligt	2	6
Totalt	32	100

Vad tyckte du om filmen i STEG 5?

Svarsalternativ: *mycket bra, bra, ganska bra, dålig, mycket dålig, ingen åsikt, deltog ej*

Tabell 17

	antal	%
mycket bra	4	13
bra	6	19
ganska bra	10	32
dålig	6	19
mycket dålig	1	3
ingen åsikt	2	7
deltog ej	2	7
Totalt	31	100

Tror du att du kommer att ha nytta av det du lärt dig i STEG-FÖR-STEG?
Svarsalternativ: *ja, nej, ingen åsikt*

Tabell 18

	antal	%
ja	15	50
nej	7	23
ingen åsikt	8	27
Totalt	30	100

Tabell 19

	antal	%
ja	13	76
nej	2	12
ingen åsikt	2	12
Totalt	19	100

Vad tyckte du om familjekvällen? (Här svarade endast de elever som hade föräldrar som deltog i STEG-FÖR-STEG.)

Svarsalternativ: *mycket bra, bra, ganska bra, dålig, mycket dålig, ingen åsikt, deltog ej*

Tabell 20

	antal	%
mycket bra	11	73
bra	3	20
ganska bra	1	7
Totalt	15	100

Del 2 - Ungdomar

Vad tyckte du om STEG 8 som hette Mus, Monster & Jag ?

Svarsalternativ: *mycket bra, bra, ganska bra, dåligt, mycket dåligt, ingen åsikt, deltog ej*

Tabell 21

	antal	%
mycket bra	2	4
bra	10	21
ganska bra	26	53
dåligt	4	8
mycket dåligt	2	4
ingen åsikt	3	6
deltog ej	2	4
Totalt	49	100

Vad tyckte du om STEG 9 som handlade om stress och kompistryck ?

Svarsalternativ: mycket bra, bra, ganska bra, dåligt, mycket dåligt, ingen åsikt, deltog ej

Tabell 22

	antal	%
mycket bra	3	6
bra	16	33
ganska bra	13	27
dåligt	5	10
mycket dåligt	3	6
ingen åsikt	4	8
deltog ej	5	10
Totalt	49	100

Vad tyckte du om STEG 10 som handlade om ANT (alkohol, narkotika och tobak)?

Svarsalternativ: mycket bra, bra, ganska bra, dåligt, mycket dåligt, ingen åsikt, deltog ej

Tabell 23

	antal	%
mycket bra	6	12
bra	14	29
ganska bra	15	31
dåligt	5	10
mycket dåligt	3	6
ingen åsikt	4	8
deltog ej	2	4
Totalt	49	100

Vad tyckte du om STEG11 som handlade om ANT och media?

Svarsalternativ: mycket bra, bra, ganska bra, dåligt, mycket dåligt, ingen åsikt, deltog ej

Tabell 24

	antal	%
mycket bra	2	4
bra	10	21
ganska bra	12	25
dåligt	7	14.5
ingen åsikt	10	21
deltog ej	7	14.5
Totalt	48	100

Vad tyckte du om familjekvällen? (Här svarade endast de elever som hade föräldrar som deltog i STEG-FÖR-STEG.)

Svarsalternativ: *mycket bra, bra, ganska bra, dålig, mycket dålig, ingen åsikt, deltog ej*

Tabell 25

	antal	%
mycket bra	7	39
bra	4	22
ganska bra	2	11
dålig	2	11
ingen åsikt	3	17
Totalt	18	100

Tror du att du kommer att ha nytta av det du lärt dig i STEG-FÖR-STEG?

Svarsalternativ: *ja, nej, ingen åsikt*

Tabell 26

	antal	%
ja	13	27
nej	21	44
ingen åsikt	14	29
Totalt	48	100

STEG-FÖR-STEG, del 1

FÖRÄLDRAR

UNGDOMAR

STEG 1

Kärlek & Gränser

- Förstå problemen med tonåringar
- Balansera kärlek och gränser
- Stödja ungdomars drömmar och mål

Drömmar & Mål

- Små steg för att nå målet
- Framtidskarta med mål för framtiden

Skyddsfaktorer: positiv framtidsorientering, planera och sätta mål, stödjande familjeengagemang.

Riskfaktorer: fordrande/avvisande beteende, dålig kommunikation.

STEG 2

Regler & Respekt

- Förstå hur ungdomar i den här åldern är
- Skapa familjeregler
- Använda "Jag-budskap"

Att uppskatta sina föräldrar

- Förstå föräldrars såväl som ungdomars påfrestningar och stress
- Se saken från föräldrarnas synvinkel
- Uppskatta vad föräldrarna gör för ungdomarna

Skyddsfaktorer: föräldraförväntningar i förhållande till barnets ålder, positiv föräldra-barn påverkan, medkänsla med föräldrarna.

Riskfaktorer: sträng och opassande uppfostran, dålig föräldra-barn relation.

STEG 3

Uppmuntran & Relationer

- Ge beröm för att förstärka gott beteende
- Använda "Poäng-kort"
- Bygga upp en positiv relation

Att hantera stress

- Förstå vad som kan orsaka stress
- Känna igen symptomen på stress
- Lära sig stresshantering

Skyddsfaktorer: hantera känslor, familjesammanhållning.

Riskfaktorer: sträng, inkonsekvent eller opassande uppfostran, otydliga regler, aggressivt eller inåtvänt beteende.

STEG 4

Förmåner & Sanktioner

- Behålla sitt lugn
- Ge små arbetsuppgifter
- Ta bort förmåner
- Stora påföljder för stora problem

Att följa regler

- Lära sig att både vuxna och barn har regler och ansvar
- Förstå att det går bättre när man följer reglerna

Skyddsfaktorer: förmåga att reflektera (för ungdomarna), medkänsla med föräldrarna, familjevärderingar.

Risikfaktorer: dålig föräldrakontroll, sträng, inkonsekvent eller opassande uppfostran, antisocialt beteende hos ungdomarna.

STEG 5

Lyssna & Förstå

- Undvika sträng kritik
- Lyssna på ungdomars känslor
- Möta ungdomars grundläggande behov på ett positivt sätt

Att hantera kompistryck 1

- Förstå att alkohol och droger är hinder i vägen för att uppnå målen
- Lära sig att stå emot kompistryck

Skyddsfaktorer: sammanhållande och stödjande familjemiljö, konsekvent uppfostran, meningsfullt familjeengagemang, förstående familjekommunikation, social förmåga, förmåga att motstå kompistryck.

Risikfaktorer: för släpphänt eller för strängt föräldraskap, familjekonflikter, negativt kamratinflytande.

STEG 6

Risker & Skydd

- Skydd mot alkohol och droger
- Stödja ungdomarna i skolan
- ”Se efter” sina ungdomar

Att hantera kompistryck 2

- Lära sig förstå att alkohol och droger hindrar en att nå sina mål
- Lära sig metod för att hantera kompistryck
- Veta vem som är en god vän

Skyddsfaktorer: positiv föräldra-barn påverkan, tydlig föräldrahållning till tobak, alkohol och droger, social förmåga, förmåga att motstå kompistryck.

Risikfaktorer: dålig skolprestation, negativt kamratinflytande.

STEG 7

Föräldrar & Ungdomar tillsammans

- Förstå värdet med "Familjeråd"
- Förstå vikten av att stödja ungdomar i hanteringen av kompistryck

STEG-FÖR-STEG, del 2**FÖRÄLDRAR****UNGDOMAR****STEG 8****Stress & Gräl**

- Olika verktyg för att finna lösningar.
- Identifiera stressituationer och finna sätt att hantera dem.
- Finna sätt att undvika gräl med sina barn.

Mus, Monster & Jag

- Se skillnaden mellan passiva, aggressiva och jag-starka sätt att hantera konflikter.
- Hantera konfliktsituationer.
- Undvika konflikter med föräldrarna.

STEG 9**Tala & Lyssna**

- Olika verktyg för att lösa problem.
- Träna Tala/Lyssna-tekniken.

Stress & Kompistryck – repetition

- Olika sätt att hantera stress.
- Öva sig att stå emot kompistryck.

STEG 10**Ungdomar, Föräldrar & Alkohol 1**

- Repetition om kompistryck.
- Diskutera med andra föräldrar kring ungdomar, föräldraroll och alkohol.

Ung, Full & Ovan

- Orientering om ANT ur olika perspektiv.
- Lära sig om risker med alkohol, narkotika och tobak.
- Ta ställning till olika alkoholrelaterade situationer.

STEG 11**Ungdomar, Föräldrar & Alkohol 2**

- Få en bättre kännedom om alkoholvanorna bland egna och andras barn.
- Få kunskaper om rökningens betydelse för alkohol- och narkotikaanvändning.
- Diskutera vidare med andra föräldrar om ungdomar, föräldraroll och alkohol.

ANT & Media

- Ungdomaran ska studera och redovisa vad pressen skriver om alkohol, narkotika och tobak.

STEG 12**Föräldrar & Ungdomar tillsammans**

- Diskutera kring gemensamma familjeregler.
- Gemensamt kunna utveckla familjens styrka.
- Gemensamt fördjupa diskussionen kring alkohol, ungdomar och föräldrarollen.

CHECKLISTA FÖR LEDARE**Namn:****Steg:**

	låg				hög
	1	2	3	4	5
1. Deltagarnas intresse och aktivitet
 2. Var det några moment (aktiviteter) som fångade deltagarnas intresse mer än andra?
 3. Var det några moment (aktiviteter) där deltagarnas intresse sjönk påtagligt?
 4. Var det något moment (aktivitet) som var svårt att genomföra praktiskt?
 - nej
 - ja → Vilket? _____
 5. Var det något moment (aktivitet) där tiden inte räckte till?
 - nej
 - ja → Vilket? _____
 6. Var det något moment (aktivitet) där du fick tid över?
 - nej
 - ja → Vilket? _____
	dåligt				bra
	1	2	3	4	5
7. Hur fungerade manualerna?
 8. Hur fungerade videofilmerna?
 9. Vad kan förbättras/förändras i detta STEG?
 10. Hade du tillräckligt bra förutsättningar (utbildning mm) för att genomföra detta STEG?
 - ja
 - nej → Vad saknades? _____
 11. Är det något du skulle gjort annorlunda om du fick göra om detta STEG?
 - nej
 - ja → Vad _____

Övriga synpunkter (t ex lokalen, gruppstorlek etc):

CHECKLISTA FÖR LÄRARE**Namn:****Steg:**

	låg				hög
12. Elevernas intresse och aktivitet	1	2	3	4	5

13. Var det några moment (aktiviteter) som fångade elevernas intresse mer än andra?

14. Var det några moment (aktiviteter) där elevernas intresse sjönk påtagligt?

15. Var det något moment (aktivitet) som var svårt att genomföra praktiskt?

nej

ja → Vilket? _____

16. Var det något moment (aktivitet) där tiden inte räckte till?

nej

ja → Vilket? _____

17. Var det något moment (aktivitet) där du fick tid över?

nej

ja → Vilket? _____

	dåligt				bra
18. Hur fungerade manualerna?	1	2	3	4	5

19. Hur fungerade övrigt material?	1	2	3	4	5
------------------------------------	---	---	---	---	---

20. Vad kan förbättras/förändras i detta STEG?

21. Hade du tillräckligt bra förutsättningar (utbildning mm) för att genomföra detta STEG?

ja

nej → Vad saknades? _____

22. Är det något du skulle gjort annorlunda om du fick göra om detta STEG?

nej

ja → Vad? _____

Övriga synpunkter (t ex lokalen, gruppstorlek etc):

Stockholm 29 jan -02

Bästa föräldrar!

En del av oss sågs på föräldramötet i onsdags kväll (den 23:e). Förutom lärare XX:s information om skolsituationen, fick de närvarande föräldrarna ett erbjudande att delta i ett för Sverige alldeles nytt familjeprogram som heter STEG-FÖR-STEIG. Nästan alla föräldrar anmälde sitt intresse. Oavsett om Du var med på mötet eller ej är det bra om Du använder talongen nedan för att anmäla Dig. STEG-FÖR-STEIG bygger på ett amerikanskt program som har översatts och kulturanpassats av STAD-projektet (STockholm förebygger Alkohol- och Drogetproblem) som hör till Beroendecentrum inom Landstinget. Det här programmet har visat sig ha mycket god effekt när det gäller bl a ungdomars alkohol- och ev narkotikavanor upp i tonåren.

STEG-FÖR-STEIG är ett ganska omfattande program som når både föräldrar och deras barn under skol- och kvällstid. Under åk 6 är det totalt sju steg som ska avverkas. (se bifogat papper om innehållet). Eleverna får 1-2 lektioner/vecka i sex veckor under Svantes och Pers ledning. Föräldrarna träffas sex kvällar (en per vecka) under ledning av en person som också kommer att delta i elevundervisningen. Den sjunde kvällen avslutas programmet med föräldrar och barn tillsammans. Klass 6 A med föräldrar, är den första gruppen i landet som provar programmet.

Tidsplanering:

STEG 1	Elever: tisdag 12 mars dagtid	Föräldrar: tisdag 12 mars kvällstid
STEG 2	Elever: tisdag 19 mars dagtid	Föräldrar: tisdag 19 mars kvällstid
STEG 3	Elever: tisdag 26 mars dagtid	Föräldrar: tisdag 26 mars kvällstid
STEG 4	Elever: tisdag 9 april dagtid	Föräldrar: tisdag 9 april kvällstid
STEG 5	Elever: tisdag 16 april dagtid	Föräldrar: tisdag 16 april kvällstid
STEG 6	Elever: tisdag 23 april dagtid	Föräldrar: tisdag 23 april kvällstid
STEG 7	<i>Elever & Föräldrar tillsammans OBS måndag 29 april kvällstid</i>	

Exakt tid och plats för föräldraträffarna kommer att meddelas senare, men det blir i Vasastan.

Välkomna till familjeprogrammet STEG FÖR STEIG!

Jörgen Larsson, STAD-projektet & XX, klassföreståndare

Om Du har frågor, kontakta läraren XX, telefon

!

Lämnas med barnet till lärare XX

Ja, jag vill delta i STEG-FÖR-STEIG

μ

Nej, jag har inte möjlighet att delta

μ

Namn:

Intervjuguide, STEG-FÖR-STEG

Introduktion

- Presentation av intervjuare och bisittare (be alla skriva varsin namnskyt).
- Syftet med intervjun.
- Tillvägagångssättet:
 - ◆ våra olika roller
 - ◆ bandinspelning, för att få med alla synpunkter
 - ◆ anonymitet
 - ◆ det som sägs bör stanna inom gruppen
 - ◆ tystnadsplikt
 - ◆ intervjun tar 1-1½ h
- Utgångspunkter/förutsättningar:
 - ◆ alla synpunkter är viktiga
 - ◆ en poäng med gruppintervju är att det blir mer diskussion än intervju
 - ◆ man får gärna tycka olika, det är inget mål att bli överens eller att enas om en åsikt
 - ◆ det finns inga rätta svar eller åsikter
- Bandspelaren sätts på.
- Deltagarna får presentera sig med förnamn och tala om hur många barn de har och hur gamla barnen är.

Inledning

Vad var det som gjorde att ni blev intresserade av att medverka i STEG-FÖR-STEG?

Innehållet

Vad tycker ni om STEG-FÖR-STEG som helhet?

Vad tycker ni om övningsuppgifterna? (*arbetsblad, checklista, jag-budskap, poängkort, diskussioner, "hemma hos oss gäller följande"*)

Vad tycker ni om filmerna? *Upplägget med att videon styr tiden? Inledaren Elisabeth Sörhuus och programledarna Johanna Östlund & Janne Waldekrantz?*

Vad tycker ni om de olika "verktygen" som programmet har presenterat?

(Lyssna till känslor, familjeregler, komma ihåg den unges ålder, 5-minuters hemuppgifter, beröm, poängkort, familjeråd, vem-vad-var-hur-när, ha trevligt i familjen, jag-budskap, på tu man hand, gå undan och lugna ner sig, se det från den unges sida, ta bort en förmån, prata med barnet om dina värderingar och förhoppningar, säga nej vänligt men bestämt, konsekvenser)

Hur tycker ni att ledarna har fungerat? Är det bra med lite "mognare" ledare?

Koppling till ungdomsprogrammet

Vad har era barn sagt om sina aktiviteter på dagtid i STEG-FÖR-STEG?

Har ni pratat med era barn om vad de gjort på dagtid i STEG-FÖR-STEG? Är det viktigt med en koppling mellan ungdoms - och föräldraprogrammet? Hur kan denna koppling se ut?

De praktiska arrangemangen

Hur tycker ni att de praktiska arrangemangen på träffarna har varit?

(lokalerna, tiderna, gruppstorleken, antal träffar)

Övrigt

Är det något som har saknats? I så fall, vad?

Kan någon del tas bort?

Vad kan göras bättre?

Har ni praktiserat något eller några av "verktygen" i STEG-FÖR-STEG? I så fall, vad? *Hur fungerade det? Hur reagerade barnen?*

I vilken årskurs tycker ni att det passar med STEG-FÖR-STEG?

Avslutning

Skulle ni rekommendera STEG-FÖR-STEG till andra?

Rundabordsfråga: Vad har varit det viktigaste med STEG-FÖR-STEG för er familj?

- Bisittarens kommentarer
- Sammanfattning och tillfälle för kompletteringar

Vad jag tycker om STEG-FÖR-STEG:s föräldraprogram

1. I vilken skola går ditt barn som deltagit i STEG-FÖR-STEG? _____

2. Vilka STEG har du deltagit i?

- STEG 1
- STEG 2
- STEG 3
- STEG 4
- STEG 5
- STEG 6
- STEG 7

3. Vad tyckte du om STEG-FÖR-STEG som helhet?

- mycket bra
- bra
- ganska bra
- dålig
- mycket dålig
- ingen åsikt

Egna kommentarer: _____

4. Var det något moment som kändes mer intressant än de andra?

5. Var det något moment som kändes onödigt?

6. Vad tyckte du om övningsuppgifterna?

- mycket bra
- bra
- ganska bra
- dåliga
- mycket dåliga
- ingen åsikt

Egna kommentarer: _____

7. Vad tyckte du om filmerna?

- mycket bra
- bra
- ganska bra
- dålig
- mycket dålig
- ingen åsikt

Egna kommentarer: _____

8. Tror du att du kommer att ha nytta av STEG-FÖR-STEG?

- ja, absolut
- ja, förmodligen
- kanske
- nej, knappast
- nej, definitivt inte

Egna kommentarer: _____

9. Vad tyckte du om kursens längd?

- lagom
- för lång
- för kort

Egna kommentarer: _____

10. Är det något du saknat i STEG-FÖR-STEG?

nej

ja → Vad? _____

11. Är du intresserad av en fortsättning i höst (fem STEG, inkl en familjekväll)?

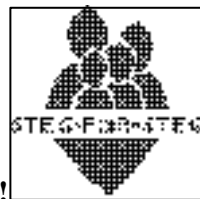
ja

nej

vet ej

Övriga kommentarer eller synpunkter:

Tack för din medverkan!

Vad jag tycker om STEG-FÖR-STEG:s ungdomsprogram

1. Vilken skola går du i? _____

2. Vad tyckte du om STEG 1 som handlade om att göra en **Framtidskarta**?

- mycket bra
- bra
- ganska bra
- dåligt
- mycket dåligt
- ingen åsikt

jag deltog inte i STEG 1

Egna kommentarer: _____

3. Vad tyckte du om STEG 2 som handlade om att göra ett arbetsblad om **Gåvor** du får av dina föräldrar (roliga saker, saker jag lär mig, materiella saker, sätt på vilka jag vet att jag är älskad)?

- mycket bra
- bra
- ganska bra
- dåligt
- mycket dåligt
- ingen åsikt

jag deltog inte i STEG 2

Egna kommentarer: _____

4. Vad tyckte du om STEG 3 som handlade om att **hantera stress**?

- mycket bra
- bra
- ganska bra
- dåligt
- mycket dåligt
- ingen åsikt

jag deltog inte i STEG 3

Egna kommentarer: _____

5. Vad tyckte du om STEG 4 som handlade om att **följa regler**?

- mycket bra
- bra
- ganska bra
- dåligt
- mycket dåligt
- ingen åsikt

jag deltog inte i STEG 4

Egna kommentarer: _____

6. Vad tyckte du om STEG 5 och 6 som handlade om att **hantera kompistryck**?

- mycket bra
- bra
- ganska bra
- dåligt
- mycket dåligt
- ingen åsikt

jag deltog inte i STEG 5

jag deltog inte i STEG 6

Egna kommentarer: _____

7. Vad tyckte du om **filmen** i STEG 5?

- mycket bra
- bra
- ganska bra
- dåligt
- mycket dåligt
- ingen åsikt

jag deltog inte i STEG 5

Egna kommentarer: _____

8. Vad tyckte du om **familjekvällen**?

- mycket bra
- bra
- ganska bra
- dåligt
- mycket dåligt
- ingen åsikt

jag deltog inte på familjekvällen

Egna kommentarer: _____

9. Tror du att du kommer att ha nytta av det du lärt dig i STEG-FÖR-STEG?

- ja → På vilket sätt? _____
- nej
- ingen åsikt

Egna kommentarer: _____

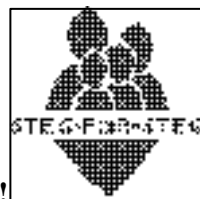
10. Vad tyckte du var det roligaste med STEG-FÖR-STEG?

Egna kommentarer: _____

11. Vad tyckte du var det tråkigaste med STEG-FÖR-STEG?

Egna kommentarer: _____

Tack för din medverkan!

Kursutvärdering, STEG-FÖR-STEG:s föräldraprogram, del 2

12. I vilken skola går ditt barn som deltagit i STEG-FÖR-STEG? _____

13. Vilka STEG har du deltagit i?

- STEG 8
- STEG 9
- STEG 10
- STEG 11
- STEG 12

14. Vad tyckte du om STEG-FÖR-STEG del 2, som helhet?

- mycket bra
- bra
- ganska bra
- dåligt
- mycket dåligt
- ingen åsikt

Egna kommentarer: _____

15. Var det något moment som kändes mer intressant än de andra?

16. Var det något moment som kändes onödigt?

17. Vad tyckte du om övningsuppgifterna?

- mycket bra
- bra
- ganska bra
- dåliga
- mycket dåliga
- ingen åsikt

Egna kommentarer: _____

18. Vad tyckte du om de nya kortfilmerna ("Husfrid", "Snälla mamma" och "Jag lovar")?

- mycket bra
- bra
- ganska bra
- dåliga
- mycket dåliga
- ingen åsikt

Egna kommentarer: _____

19. Vad tyckte du om kursens längd (del 2)?

- lagom
- för lång
- för kort
- ingen åsikt

Egna kommentarer: _____

20. Skulle du rekommendera STEG-FÖR-STEG till andra föräldrar?

- ja, absolut
- ja, förmodligen
- kanske
- nej, knappast
- nej, definitivt inte

Egna kommentarer: _____

Kursutvärdering, STEG-FÖR-STEIG:s ungdomsprogram, del 2

12. Vilken skola går du i? _____

13. Har dina föräldrar deltagit i STEG-FÖR-STEIG på kvällstid?

- ja
 nej

14. Vad tyckte du om STEG 8 som handlade om **Mus, Monster & Jag** ?

- mycket bra
 bra
 ganska bra
 dåligt
 mycket dåligt
 ingen åsikt
- jag deltog inte i STEG 8

Egna kommentarer: _____

15. Vad tyckte du om STEG 9 som handlade om **Stress & Kompistryck**?

- mycket bra
 bra
 ganska bra
 dåligt
 mycket dåligt
 ingen åsikt
- jag deltog inte i STEG 9

Egna kommentarer: _____

16. Vad tyckte du om STEG 10 som handlade om **Risker med alkohol, narkotika & tobak**?

- mycket bra
 bra
 ganska bra
 dåligt
 mycket dåligt
 ingen åsikt
- jag deltog inte i STEG 10

Egna kommentarer: _____

17. Vad tyckte du om filmen **Helvete också** i STEG 10?

- mycket bra
- bra
- ganska bra
- dåligt
- mycket dåligt
- ingen åsikt

jag deltog inte i STEG 10

Egna kommentarer: _____

18. Vad tyckte du om STEG 11 som handlade om **Vad pressen skriver om alkohol, narkotika & tobak?**

- mycket bra
- bra
- ganska bra
- dåligt
- mycket dåligt
- ingen åsikt

jag deltog inte i STEG 11

Egna kommentarer: _____

19. Vad tyckte du om STEG 12, **Familjekvällen?** (Gäller endast de som hade föräldrar som deltog i STEG-FÖR-STEG)

- mycket bra
- bra
- ganska bra
- dåligt
- mycket dåligt
- ingen åsikt

jag deltog inte i STEG 12

Egna kommentarer: _____

20. Tror du att du kommer att ha nytta av det du lärt dig i STEG-FÖR-STEG?

ja → På vilket sätt? _____

nej

ingen åsikt

Egna kommentarer: _____

21. Vad tyckte du var det roligaste med STEG-FÖR-STEG?

Egna kommentarer: _____

22. Vad tyckte du var det tråkigaste med STEG-FÖR-STEG?

Egna kommentarer: _____

Övriga kommentarer eller synpunkter:

Tack för din medverkan!

Förteckning över tidigare utgivna rapporter från STAD-projektet

Rapport 1

Rehnman Charlotta, Lindewald Birgitta, Andréasson Sven. En stor stark tack! En studie av legitimationskontroll på restauranger under våren och hösten 1996. STAD-projektet, 1996.

Rapport 2

Rehnman Charlotta, Lindewald Birgitta, Andréasson Sven. Servering av alkohol till berusade på Stockholms restauranger. En studie av överservering på restauranger i Stockholm december 1996 - februari 1997. STAD-projektet, 1997.

Rapport 3

Wallin Eva, Rehnman Charlotta, Larsson Jörgen. Vad tycker ungdomar om Vägskäl? En fokusgruppsintervjustudie med högstadielärover om ett alkohol- och drogmaterial för skolan. STAD-projektet, 1997.

Rapport 4

Lönnqvist Unda, Rehnman Charlotta, Larsson Jörgen, Wallin Eva, Andréasson Sven. Några folköl är väl inte så farligt.... En studie av legitimationskontroll vid inköpsförsök i livsmedelsaffärer i Stockholm under januari 1998. STAD-projektet, 1998.

Rapport 5

Wallin Eva, Rehnman Charlotta. Vykort till tonårsföräldrar. Metod för alkoholförebyggande arbete? STAD-projektet, 1998.

Rapport 6

Wallin Eva, Rehnman Charlotta. Konflikter i tonårsfamiljer. En målgruppsanalys med tonårsföräldrar och tonåringar. STAD-projektet, 1998.

Rapport 7

Rehnman Charlotta, Wallin Eva, Andréasson Sven. En stor stark II. En studie av legitimationskontroll på restauranger i Stockholm höst/vinter 1998-99. STAD-projektet, 1999.

Rapport 8

Wallin Eva, Hjalmarsson Kerstin, Brenemark Thomas, Danielsson Johan. Attityder och uppfattningar om narkotikasituationen på restauranger i Stockholms city. En intervjustudie med dörrvakter, restaurangpersonal och polis. STAD-projektet, 1999.

Rapport 9

Wallin Eva, Hjalmarsson Kerstin, Lindewald Birgitta. Serveringsrutiner och policyfrågor. En fokusgruppsintervjustudie med restaurangpersonal. STAD-projektet, 1999.

Rapport 10

Hägglund Elisabet. Idéer om lokala förebyggande insatser mot ungdomsmissbruk i Kista. En intervjuundersökning bland personer verksamma i området. STAD-projektet, 2000.

Rapport 11

Rehnman Charlotta, Larsson Jörgen. Folkölskampanjen i Vasastan. En intervention riktad till livsmedelshandlare och föräldrar med syfte att begränsa tillgängligheten till folköl för ungdomar. STAD-projektet, 2000.

Rapport 12

Rehnman Charlotta, Jörgen Larsson. Unga vuxna – dricker mest, langar mest. En fokusgruppsintervjustudie med unga vuxna i åldern 18-25 år. STAD-projektet, 2000.

Rapport 13

Wallin Eva. Fem års samverkan – möjligheter och hinder. En intervjustudie med nyckelpersoner från myndigheter och restaurangbransch i Stockholm. STAD-projektet, 2001.

Rapport 14

Gripenberg Johanna, Wallin Eva. För full för en öl. En uppföljande studie av servering till berusade gäster på Stockholms restauranger. STAD-projektet, 2001.

Rapport 15

Wallin Eva. Befolkningens attityder till alkoholservering på restauranger. STAD-projektet, 2001.

Rapport 16

Wallin Eva. En stor stark III. En studie av ungdomars möjligheter att bli serverade starköl på restauranger i Stockholm våren 2001. STAD-projektet, 2001.

Rapport 17

Ahnquist Johanna. Hur lätt är det för ungdomar i Åkersberga att få tag i alkohol? STAD-projektet, 2001.

Rapport 18

Graffman Katarina, Andréasson Sven. Alkoholprevention i primärvården: En studie om patienters alkoholvanor och inställning till frågor om levnadsvanor i en Stockholmsförort. STAD-projektet, 2002.

Rapport 19

Graffman Katarina, Andréasson Sven. Alkoholprevention i primärvården: En studie om patienters alkoholvanor och inställning till frågor om levnadsvanor i Jämtland. STAD-projektet, 2002.

Rapport 20

Gripenberg Johanna. Droger på krogen. En kartläggning av narkotikasituationen på Stockholms krogar. STAD-projektet, 2002.

Rapport 21

Wallin Eva, Gripenberg Johanna. Dags att gå hem? En uppföljande studie av servering till berusade kroggäster i Stockholm, 2001. STAD-projektet, 2002.

Rapport 22

Gripenberg Johanna. Partydroger på Stockholms krogar. En djupintervjustudie med polis, krögare och ordningsvakter. STAD-projektet, 2002.

Rapport 23

Sjölund Torbjörn. Förändringar i alkoholrelaterade frågor bland elever som deltagit i kursen *Prime for Life*. STAD-projektet, 2002.

Rapport 24

Wallin Eva. Åldersgränskampanj i Stockholms kommun april 2003. En studie av effekter på alkoholserving på krogen till ungdomar i Skärholmens polisdistrikt. STAD-projektet, 2003.

Rapport 25

Sjölund Torbjörn, Andréasson Sven. *PRIME For Life*, rapport II. Uppföljning av gymnasieelevers och värnpliktigas alkoholvanor fem månader efter genomgången kurs. STAD-projektet, 2004.

Rapporten kan beställas av:

STAD
PROJEKTET

Crafoords väg 6
113 24 STOCKHOLM
Tel: 08-737 51 21, Fax: 08-737 51 07
Hemsida: www.stad.org